

VERENIGING
Vrienden
van
Sonsbeek

De Vereniging Vrienden van Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem wil een klankbord zijn voor de bezoekers van de monumentale parken en voor de eigenaar van de parken, de Gemeente Arnhem. Het doel van de Vereniging is mee te werken aan de instandhouding en verfraaiing van de parken Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem. De Vereniging Vrienden van Sonsbeek ondersteunt het Bezoekerscentrum Sonsbeek financieel met een vaste bijdrage per lid.

De contributie per lid bedraagt per jaar:

voor particulieren € 13,50, voor verenigingen € 35,- voor bedrijven € 50,-; Bankrekeningnummer: 40 63 33 505 t.n.v. Vrienden van Sonsbeek. De Vereniging is door de fiscus erkend als "Algemeen Nut Beogende Instelling".

Bestuur Vereniging Vrienden van Sonsbeek:

Hendrik Broekhuizen (voorzitter) tel. 442 62 12, Luuk Broer (secretaris) tel. 442 49 56, Theo Bussink (penningmeester) tel. 443 14 02, Loes Prakke (ledenadm/promotie) tel. 443 34 95, Tjada van den Eelaart-de Sitter (schouw/website) tel. 445 50 98, Koos de Vos (educatie) tel. 363 49 71, Gerard Nijhuis (parkgidsen) tel. 339 08 00. Adviseurs: Joop Morsink (historie), Jeroen Glissenaar (Stadsbeheer), Jeroen Voskuilen (Bezoekerscentrum).

Ledenadministratie:

Vereniging Vrienden van Sonsbeek per adres Bezoekerscentrum Sonsbeek, Zypendaalseweg 24a, 6814 CL Arnhem, Telefoon: 445 06 60, Email: info@parksonsbeek.nl
Website: www.parksonsbeek.nl

De Stichting Bezoekerscentrum Sonsbeek wil bezoekers bewust maken van de mooie groene kanten van Arnhem. Dit gebeurt door het organiseren van tentoonstellingen, excursies en evenementen. Het bezoekerscentrum levert informatie over de parken Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem en het is een goed startpunt bij een bezoek aan de parken. Website: www.bezoekerscentrumsonsbeek.nl

Bestuur Stichting Bezoekerscentrum Sonsbeek:

Leo van der Meer (voorzitter), Bart Beukema (secretaris), Marijke de Bruïne (penningmeester), Aaltje Koopman, Wim Roddenhof, Gerrit Boersma.

Foto voorpagina: koek en zopie op de Grote Vijver, februari 2010.

Cees van der Pluijm is nu 5 jaar onze Sonsbeekdichter. Volgens afspraak levert de redactie een onderwerp aan en elk kwartaal levert Cees een sonnet op. In september ontving hij als aandenken zijn 20e Sonsbeeksonnet in een lijstje. Elk sonnet van deze cyclus is een vakkundig taalschilderijtje. Cees is inmiddels een BA, een Bekende Arnhemmer die regelmatig van zich laat horen. Hij is onze Stadsdichter, maar helaas kent Arnhem (nog) geen officiële stadsdichter. In november vierde Cees zijn 30 jarig dichterschap met het uitkomen van zijn bundel 'Voorlopige bestemming'. Van harte, Cees, we gaan gewoon door.

DE OUDE MOLENSCHUUR

Verzonken in de zachte grond lijkt zij
Alsof haar muren zoeken naar de kern
De basis waar het fundament op rust
Die haar zelfstandig maakt en stoer en vrij

Wie beter kijkt, wordt zich ervan bewust:
Zij hangt aan haar gebinten, die intern
Haar zeven wervels zijn, een ribbenrij
Een ruggegraat op eeuwigheid belust

Verzonken, stoer en eeuwig staat zij daar
Symbool van arbeid, vlijt en werkmanskracht
Autarkisch, niemands meester, niemands knecht

De Witte Villa spiegelt zich aan haar
Een tegenbeeld van weelde, staatsie, macht
Zo hoog, zo hoofs, aan alledag onthecht

Cees van der Pluijm

Tot in de oorlog logeerde Mieke in hotel Sonsbeek

Verre Vrienden

Vrienden van Sonsbeek die niet in Arnhem wonen. Hen laten we aan het woord in de serie Verre Vrienden, waarin vooral het verleden een rol speelt. Dit keer Mieke Sneeboer en haar echtgenoot Alan Standen uit Purmerend. Mieke werd in 1929 geboren in Arnhem, verhuisde toen ze drie jaar was naar de Kinkerbuurt in Amsterdam. Daarna logeerde ze jarenlang als kind vrijwel elke vakantie in Hotel Sonsbeek, dat geëxploiteerd werd door haar oom en tante Zelle. Alan groeide op in een plaatsje in het graafschap Kent in Engeland. Ze leerden elkaar kennen tijdens een busreis naar Brussel. Het stel trouwde in 1956. Alan werkte toen al als één van de voortrekkers van de tekenfilm in de Marten Toonderstudio.

Toen Mieke Sneeboer als driejarig meisje verhuisde van de Koningstraat in Arnhem naar een woning driehoog in de Amsterdamse Kinkerbuurt wilde ze maar wat graag in de schoolvakanties naar haar kinderloze oom Harry en tante Annie. Die exploiteerden Hotel Sonsbeek in het gebouw dat nu bij Arnhemmers bekend staat als de Witte Villa. Tante Annie Vlaanderen was een zus van haar moeder. De echtgenoot van Annie heette Zelle.

Bombardement

Mieke zou tot in de oorlogsjaren haar oom en tante tijdens vakanties blijven opzoeken. In 1944 was dat afgelopen omdat oom Harry de exploitatie overdeed aan een NSB'er, waarna vooral Duitse militairen er de vaste gasten werden. Luchtmaarschalk Hermann Göring, één van de hoogste nazi's en door Hitler aangewezen als zijn opvolger, is in Hotel Sonsbeek op bezoek geweest toen de Zelles er nog resideerden. Sterker, het zou maar zo kunnen dat de bezoeken van hoge Duitse militairen aan het hotel voor de familie Zelle de reden is geweest te stoppen met de exploitatie en te verhuizen naar een woning in de Parkstraat. Dat vermoedt Mieke althans. "Ze waren doodsbenauwd dat de ondergrondse erachter zou komen dat er steeds Duitse militairen langs kwamen en de geallieerden vervolgens een bombardement zouden uitvoeren." Of de ondergrondse ervan wist, is niet duidelijk. Maar tot het eind van de oorlog, toen er met een nieuwe NSB-directie vaker dan ooit Duitsers en autoriteiten in het hotel verschenen, is zo'n aanval nooit uitgevoerd.

Mieke Sneeboer kan zich niet veel herinneren van haar Arnhemse jeugd. Ze woonde tot en met haar derde jaar in deze stad. In de Koningstraat, waar haar vader en moeder een winkel hadden, ontloopte ze zich als peuter als een ondernemende jongedame die net zo vaak wel thuis als

ergens anders at. "Ik ging bij de burens langs en vroeg wat zij gingen eten. Als me dat beviel, ging ik bij die mensen aan tafel zitten." Het gezin verhuisde naar Amsterdam toen vader er chef kon worden van de vestiging van Bervoets in de Kinkerstraat. Mieke: "Mijn ouders hadden het zo druk dat ik in de vakantie graag naar Arnhem ging. M'n oom en tante Zelle besteedden veel meer aandacht aan me, ze hadden zelf geen kinderen. Ik weet nog dat ik in hotel Sonsbeek kerstmis vierde en dat er een boom in de hal stond. Maar niet dat ik met kerst in Amsterdam was."

Serres

Het hotel had een aantal bijzondere kenmerken. Aan beide zijden was op de begane grond een serre. De kamers van het hotel beschikten niet over een eigen wc en/of douche, die waren

1939, Mieke Sneeboer en een onbekend jongetje, bij het tuinbeeld aan de achterzijde (de stadzijde) van Hotel Sonsbeek.

Een foto uit 1940 van Herman Zelle (1886-1973), de exploitant van Hotel Sonsbeek van 1933 tot 1943. Zelle had zijn opleiding genoten in gerenommeerde internationale hotels waar hij per taalgebied zijn voornaam aanpaste tot Harry of Henri. Logerend nichtje Mieke Sneeboer noemt hem nu eens oom Harry en dan weer oom Henri.

je een klep moest openen om van de wasbak en de kraan gebruik te kunnen maken. De kamers waren op de eerste en tweede verdieping, op de zolder logeerden chauffeurs. Mieke sliep nogal eens op kamer 13 boven de ingang van de Witte Villa. Daar kreeg ze door een kamermeisje haar ontbijt geserveerd.

Herinneringen

Herinneringen? Uiteraard.

“De oplopende weide achter het hotel, dus in de richting van het huidige bezoekerscentrum, werd nog helemaal met de zeis gemaaid. Ik zie zo voor me dat er in de brandende zon af en toe een kelner in pandjesjas met grote glazen bier naar de werklieden liep om die mensen iets te drinken te geven.”

in de gang te vinden. De keuken was in het sousterrain, net als een paar kamertjes voor het keukenpersoneel. Het restaurant en de salon bevonden zich net als nu op de begane grond. Aan de linkerkant lagen de huis- en slaapkamer van de oom en tante, aan de rechterzijde de Ridderzaal, waar soms gegeten werd. Op een andere plaats in de hal dan nu het geval is, was een trap. Het verhaal gaat dat de vooroorlogse minister De Geer, die af en toe in het hotel logeerde, bovenaan de trap, op de overloop van de eerste verdieping voor een grote spiegel voor zichzelf boog en dan ‘Dag mijnheer’ zei. Trouwens, ook ‘het prinsesje’ kwam een keer langs: Juliana.

De kamers waren met veel antiek ingericht, de plafonds nog niet verlaagd zoals nu, maar voorzien van stucwerkversiering. Mieke neemt aan dat antiek in die crisistijd vrij goedkoop was. Het wemelde dan ook van de luchters. De wasbak bestond uit een kast, waarvan

Een recept uit Hotel Sonsbeek, in de jaren dertig getypt achterop een in het Duits gestelde hotelrekening.

OMELETTE MÈRE - ANNETTE

Vermeng in terrine of diepe schaal de benodigde eierdooiers met suiker, een halve vingergreep zout, een eetlepel dikke room en een weinig bloem. - Voeg er de witten bij, tot zeer stevig schuim geklopt. Stort deze massa in koekepan, waarin een stukje boter eerst goed heet is gemaakt. - Sauteer de omelet vlug aan één kant, sla ze dubbel en serveer spoedig. -

“Op straat zag ik in de oorlog een Nederlands meisje met een Duitse soldaat kussen. Ik was ze gepasseerd, maar liep huilend terug. Ik riep tegen dat meisje: ‘Je kust toch niet met de vijand?’”

“In het hotel lag ik op een dag op mijn knieën voor een boekenkast. Ik las graag en wilde een boek uitzoeken. Komt er een dame voorbij die zegt: ‘Wat heb jij daar in je handen? Is dat een boek over Rudolf Valentino? Geef maar hier. Het liefdesleven van een filmster is geen lectuur voor een meisje van tien jaar.’”

Mieke zwierf rond door Sonsbeek, ging naar opa en oma in de Verhuellstraat, maar was nooit in De Theepit, het latere Sonsbeekpaviljoen, waar met ‘levende’ muziek bij het licht van tientallen lampjes gedanst werd. “Nee, als er iemand bij het hotel kwam informeren waar dat gebouw was, werd daar door mijn oom nogal laatdunkend over gedaan. Dat was beneden zijn stand.”

De laatste oorlogsjaren dat de familie Zelle Hotel Sonsbeek runde, werden de ingrediënten in de keuken natuurlijk steeds schaarser. Mieke: “Aanvankelijk werd geprobeerd daar een mouw aan te passen door karpers uit de vijver te vissen en vogels in het park te schieten. Maar steeds vaker zaten we te hongerslapen.”

Voorzijde Hotel Sonsbeek in 1939. Unieke ansicht uit de collectie van Mieke Standen-Sneeboer, Purmerend. Mieke logeerde in de kamer met de vlag, boven de entree.

In het oude koetshuis, ongeveer op de plaats waar nu restaurant de Palatijn staat, woonde een echtpaar met een dochter. "Daar kwam ik regelmatig, omdat die mensen een zolder vol boeken hadden. Jules Verne, Johan Fabricius, noem maar op. Ik was gek op die boeken. Dichtbij het koetshuis was een waterput. Daar gooiden mijn oom en tante koperen voorwerpen in die ze niet wilden inleveren bij de Duitsers die er toch alleen maar oorlogstuig van zouden maken."

Dagboeken

Mieke Standen had nog veel meer kunnen vertellen als ze de meeste van haar dagboeken niet in de kachel had gegooid. Onlangs vond ze er toch weer twee. Het eerste exemplaar begint op 15 mei 1940, net nadat de oorlog met Duitsland is uitgebroken.

Een citaat, geschreven door een elfjarig meisje:

'Zondag 11 augustus 1940. Vandaag na het eten kwam Frans (portier) samen met een mof met een brief de kamer binnen. Ze kwamen ons vertellen dat ze morgen om twaalf uur zouden komen om beslag op het hotel te leggen bah wat was dat een akelege dag. Tante Annie en Oom Henri waren helemaal uit hun doen. Ze hebben hun linnegoed en zilver weggeborgen.'

Twee dagen later was Mieke weer thuis in Amsterdam.

Rob van Otterloo

Woont u **niet** in Arnhem, hebt u herinneringen aan park Sonsbeek, liefst uit vroeger tijden en wilt u daar iets over kwijt, neem dan contact op met R. van Otterloo, tel. 026-3515556 of mail naar r.vanotterloo@xs4all.nl.

De Cederallee

De paden op, de lanen in.

Trouwe bezoekers van onze parken weten hun weg wel te vinden. Maar als iemand je de weg vraagt kom je niet verder dan: "tweede pad aan de rechterhand in, en dan na de waterval links". Dan realiseer je je dat het makkelijker is als je weet hoe de paden en lanen heten. Het is prachtig dat er wegwijzers staan naar concrete bestemmingen, maar straatnaam aanduidingen ontbreken in de parken. Hoe heten de paden in de parken eigenlijk, en waarom? Antwoorden vindt u in deze artikelen-serie.

Geen ceder in de verre omtrek te zien en toch draagt deze imposante laan de naam "Cederallee". Op de plattegrond van omstreeks 1900, uitgegeven door de VVV, treffen we hem al aan als noordelijke begrenzing van het park Sonsbeek. De lommerrijke allee loopt van de oostelijke punt van de Grote Vijver omhoog naar de Kluizeweg en wordt aan de ene kant begrensd door dikke beukenbomen en machtige eiken met daarachter de beboste helling van de Ruyterenberg, en aan de andere kant de wadi parallel aan de Parkweg. Die wadi was er natuurlijk in 1900 nog niet, in vroeger jaren stond het gebied bekend als Wiltbaan, daar waar de schutters het wild afschoten dat door drijvers uit de bossen werd gedreven. Nu is de wadi een belangrijk wateropvanggebied en kan de weide bijzonder drassig zijn.

Gewone dennen?

Hoe komt die Cederallee dan toch aan zijn naam? De Ceder (*Cedrus*) behoort tot het geslacht van de coniferen en die behoort weer tot de dennenfamilie (*Pinaceae*). Misschien dat het gewone dennen zijn geweest die hier in vroeger tijden hebben gestaan, in de tijd van de "Arnhemmer Holt", het "Arnhemmer bosch" dat tijdens het beleg van Arnhem door Filips I, koning van Kastilië in 1505 werd omgehakt. De ceder is weliswaar verwant aan dennen en sparren, en heeft net als deze kegelvormige vruchten, maar ceders komen van nature voor in de westelijke Himalaya en het Middellandse Zeegebied op rond de 1500 meter hoogte, veel hoger dan onze Ruyterenberg van 70 meter boven N.A.P.

Het pad op de grens van de open Wiltbaan en het naastgelegen bosgebied is voor het eerst duidelijk zichtbaar op de Topografische kaart van de Veluwe en de Veluwezoom uit 1807 en nog nauwkeuriger op de daarop gebaseerde Tableau d'Assemblage de la Carte du Veluwe uit 1816, met aan weerszijden een laanbeplanting. Maar zelfs op de Kaart van het Schependom van Arnhem uit 1650-1725 lijkt al sprake te zijn van een lijnvormige beplanting onderaan de beboste noordhelling van de Ruyterenberg. Of die beplanting ceders zijn geweest valt dus te betwijfelen.

Cider, of toch niet?

Op het moderne medium Google-maps is in het park jammer genoeg maar een klein stukje Cederalaan te vinden, en geen allee, laat staan dat de herkomst van de naam is te achterhalen. "Laan" is wel een betere aanduiding als je naar de letterlijke betekenis kijkt. Volgens mijn woordenboek is een "allee een brede weg tussen twee of meer rijen bomen". Een laan heeft al voldoende aan één of meer rijen bomen, wat op de Cederallee beter van toepassing is. Het zou ook kunnen zijn dat de naam ceder een verbastering is van "cider", de alcoholhoudende appelmost die ter vervanging van het bier mogelijk door de schutters van de Wiltbaan in de Teerplaats werd gedronken. De Teerplaats overigens, op de hoek van de Zypendaalseweg met de Parkweg, waarvan we volgens overlevering weten dat deze naam komt van "het pot verteren". Niet dat herkomst door verbastering waarschijnlijk is, het woord "cider" duikt pas in 1800 op in de Nederlandse taal, daar waar de "ceder" in de bijbel al lang in psalmen wordt bezongen. De Cederallee, de volgende keer dat we je bewandelen zullen we verder mijmeren over je prachtige naam.

Frans-Jozef Duijnste

Reintje heeft zich gevestigd in onze stadsparken

U woont tegen park Sonsbeek en zet 's avonds wel eens een zak met huishoudelijk afval bij de voordeur. Is die zak aangevreten? Mooie kans dat er een vos langs is geweest, want in Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem lopen ze al jaren rond. Sterker, als Jeroen Glissenaar, de boswachter van de parken, 's avonds laat met z'n honden gaat wandelen, loopt er regelmatig een vosje mee.

De 'stadsvos' rukt op, signaleert het natuurblad Grasduinen. In tien grote steden werd geïnformeerd of het dier daar voorkomt, in twee gevallen was het antwoord 'nee'. Arnhem behoort bij de steden die al jaren ervaring hebben met wandelende en stropende vossen. De strooptochten richten zich overigens meestal op vuilniszakken en containers. En als een kippenhok niet van behoorlijke kwaliteit is of een deur open blijft staan, ja, dan kan de lupes lupes toeslaan.

De vos, familie van onze huishond, gaat zeker als er genoeg voedsel in de buurt te vinden is het liefst in de avond en nacht op stap. In Arnhem is dat voedsel er, dus wie een glimp van het dier wil opvangen, moet er een zeer late of vroege wandeling voor over hebben. De vos staat niet zo goed bekend. In het spraakgebruik is hij zo sluw als een vos en het is een echte rekel. In fabels is Reinaert meestal ook al geen sympathiek wezen.

Sommige Arnhemmers hebben na een nachtelijk bezoek slechts veren teruggevonden in hun kippenhok. Eén van hen is parkbeheerder Jeroen Glissenaar, die middenin park Sonsbeek woont. "In een paar maanden tijd ben ik acht van de negen kippen kwijtgeraakt. Eigen schuld. Ik had gewoon een stevig hok met fijn gaas moeten maken. Wonderlijk genoeg heeft één kip het overleefd. Nu al een paar jaar."

Vrije natuur

In de vrije natuur bestaat het voedsel van de vos uit muizen, wormen, kevers, konijnen en bessen. Dit jaar waren er heel veel muizen in Sonsbeek en Glissenaar heeft geconstateerd dat het konijn hierdoor pas laat in het jaar op het menu kwam te staan. De vos is voor zijn voedsel niet kieskeurig, het is een echte scharrelaar. Eén van de Sonsbeekvossen had een nest in de Hertenkamp. Het duurde niet lang of er lag allerlei verpakingsafval rond die plek. En de rommel komt soms van heel dichtbij. Glissenaar: "Tijdens een vroege ochtendwandeling liep ik langs de Witte Villa en zag ik een staart uit een afvalcontainer hangen. Zat er een vos in op zoek naar eten."

Aangenomen wordt dat de vossen in en rond Arnhem zijn komen afzakken van de Veluwe. Ze zorgen zelf voor een natuurlijk evenwicht. Zijn er teveel dan zoeken deze exemplaren elders een territorium. Bovendien past het dier het aantal jongen aan aan de beschikbaarheid van voedsel. Faunabeheerder bossen en parken Bart Castelein komt al sinds hij acht jaar geleden in Arnhem aan het werk ging vossen tegen in de grote Arnhemse parken. "Ik zie ze regelmatig in het donker."

Zijn meest bizarre ontmoeting: "In een keuken in Het Dorp. Dat dier heb ik in het bos weer losgelaten". Het toont aan dat de vos, die het liefst mensen ontloopt, niet altijd zo schuw is. Er zijn meldingen van overstekende vossen op de Apeldoornseweg ter hoogte van Sonsbeek. Castelein vindt het moeilijk om te schatten hoeveel er in Sonsbeek rondlopen. "Een stuk of tien", neemt hij aan, in de wetenschap dat veel jonge vosjes het om tal van redenen niet redden. Daarom ook durft hij met zekerheid de stelling aan dat de vos in Arnhem geen probleem vormt voor de stadsmens. Afschieten of het nemen van andere maatregelen is daarom totaal niet aan de orde.

Zeven jongen

Glissenaar heeft tijdens zijn wandelingen zeer bijzondere ervaringen opgedaan. Misschien zelfs met één en hetzelfde exemplaar. "Rond middernacht laat ik mijn drie honden uit. Ik maak

dan een lange wandeling door de parken en regelmatig krijg ik gezelschap van een vos. Die loopt op een paar meter afstand een eind mee. Als het haar te ver wordt, gaat ze zitten en wacht tot ik terugkom."

Hij heeft het over 'ze' omdat hij het idee heeft dat hetzelfde dier hem een keer heeft meegetroond naar haar nest in de Hertenkamp. "Ze glipte onder het hek door, liep een stukje over het grasveld en even later dartelden er zeven jongen over een boomstam. Maar", zegt hij, "misschien idealiseer ik dat een beetje. Misschien zou ik wel graag willen dat zij haar jongen aan me wilde laten zien."

Rob van Otterloo

(De redactie van Grasduinen verzamelt informatie over de stadsvos. Wie ervaringen heeft en/of foto's heeft gemaakt, kan dat mailen naar info@grasduinen.nl.)

Uitnodiging oratie Anna Tilroe

Waarschijnlijk hebt u het in de krant gelezen: Anna Tilroe is per 15 september 2010 benoemd tot bijzonder hoogleraar Kunst en Cultuur aan de Letterenfaculteit van de Radboud Universiteit Nijmegen. Ze bezet de Anton van Duinkerken leerstoel die is ingesteld om een brug te slaan tussen kunst en wetenschap.

Anna Tilroe is gespecialiseerd in hedendaagse beeldende kunst. Ze zal aan de Nijmeegse universiteit onderwijs geven aan studenten kunstgeschiedenis en algemene cultuurwetenschappen.

Voor Arnhem is kunsthistorica Anna Tilroe de curator van de geslaagde 10e internationale beeldtentoonstelling Sonsbeek, de tentoonstelling van 2008 die werd vooraf gegaan door een onvergetelijke processie. Met die processie wist Anna Tilroe honderden Arnhemers actief te betrekken bij het kunstfeest. Nooit eerder telde de stad zo'n grote fanclub van een Sonsbeektentoonstelling. En van de curator.

We hebben haar gefeliciteerd met haar benoeming waarop ze u en ons, de Vrienden van Sonsbeek, heeft uitgenodigd aanwezig te zijn bij haar oratie op woensdag 20 april 2011.

Rentmeesters Mulder

Bij het verhaal in het vorige nummer van het Informatiebulletin over de rentmeesters Mulder is nagelaten te vermelden dat dankbaar en uitvoerig gebruik is gemaakt van 'Sonsbeek, stadspark van Arnhem', het boek dat verschenen is t.g.v. het 100-jarig bestaan van Sonsbeek als stadspark.

‘Mos heeft geen sexappeal’

Leden van de afdeling Arnhem van de Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging (KNNV) onderzoeken sinds juni 2010 in Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem de biodiversiteit. Onder meer de soorten planten, mossen, paddenstoelen, vlinders en libellen worden geïnventariseerd. De vogels komen nog aan de beurt, heel misschien ook wilde bijen. Dat alles speelt zich vooral af langs de Sint Jansbeek, de slagader waaraan in de parken zoveel leven te danken is. Na de zomer van 2011 staan de bevindingen in een boekje.

KNNV-ers aan het inventariseren op de Grote Weide van Sonsbeek. Foto: Jeanne Kuijpers.

Het maakt niet uit of je met Michel Zwarts naar de dikke esdoorn links naast het bezoekerscentrum Sonsbeek gaat, naar de beek voor de deur of naar het rad naast de Witte Watermolen: hij wijst omhoog, zakt door z'n knieën en speurt bij het klaterend water in de schaduw naar soorten mossen die hij er al eerder gezien heeft. En vervolgens vertelt hij er honderduit over. Hoe zeldzaam of juist algemeen het mosje ook is.

Mossenexpert

Als gevolg van de naderende winter – het is de laatste week van november als we voor dit verhaal een kleine excursie door Sonsbeek maken – komen vrijwel alleen de mossen langs de Jansbeek nog in aanmerking voor stelselmatige inventarisatie. Dat is dan ook de reden dat KNNV-mossenexpert Michel Zwarts, bioloog Frans Koops en de schrijver dezes juist dat onderdeel nalopen van de inventarisatie die de natuurhistorische vereniging sinds de afgelopen zomer gedurende een jaar in de parken verricht.

Nederland telt liefst 623 geregistreerde soorten mos. In de stadsparken Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem zijn er tot nu langs de Jansbeek 119 aangetroffen. Zwarts is een van de weinige Arnhemmers die er op af gaat. Met stevig schoeisel, dik ingepakt en gewapend met loepen, plastic zakjes, een notitieboekje, een GPS-apparaat en een rugzak. Hij werkt al sinds 2008 aan een inventarisatie. Een uur of drie wandelen, zoeken en schrijven, levert een uur of vijf onderzoek onder de microscoop op.

Wie als volslagen leek met Zwarts op pad gaat, merkt dat zijn belangstelling groeit. Enerzijds door de verhalen die hij hoort, anderzijds door de verschillen die al die mossorten wel degelijk vertonen en de plaatsen waar ze te vinden zijn. Al missen we op de locatie Sonsbeek volgens Zwarts wel hét hoogtepunt van het onderzoek. Dat is het moment waarop hij thuis de plastic zakjes leegt en de inhoud onder de microscoop legt. Dáár worden de details duidelijk, dáár ontdekte hij, versholen tussen een andere soort, één van de mossen die op de Europese rode lijst met zeldzame soorten staan: het Elzenmos.

Hoe viert Zwarts zo'n hoogtepunt: "Je drinkt er een glaasje wijn op." Maar, zo geeft hij onmiddellijk toe, de vermelding op die Europese lijst zegt ook weer niet alles. Want waarom staat het Elzenmos op de Europese rode lijst en niet op de Nederlandse: "Doordat deze soort in Europa zeldzaam is en in ons land niet."

Mos heeft een beperkte levensduur. Drie tot vier jaar is normaal, al zijn er onder ideale omstandigheden – vochtigheid, liefst zelfs stromend water, schaduw, arme grond- uitschieters. Mos plant zich net als paddenstoelen voort dank zij sporen. Die ontstaan alleen bij een droogteperiode van een paar maanden. Ze zijn heel licht en kunnen zich dan goed verplaatsen. Onderzoek naar mos is goed mogelijk, omdat het vaak onbeschadigd blijft liggen. Zwarts: "Mos heeft geen sexappeal, geen aantrekkingskracht, zoals bloemen." Al lijkt het met die aantrekkingskracht momenteel in de tuincentra nogal mee te vallen.

Ervaringskennis

Drie keer eerder werd in Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem onderzoek gedaan naar de flora en fauna. De KNNV deed het onderzoek zelf in 1981 en 1982. Dit keer is de aanleiding dat de KNNV in 2011 z'n elfde lustrum viert. Frans Koops, bioloog, regelmatig in de weer met wat groeit en bloeit in Arnhem en dus ook in de parken: "Daar komt bij dat de we als KNNV af en toe naar buiten willen treden met wat we doen." Tot en met oktober van dit jaar was er al een rijke oogst genoteerd. Er waren 309 planten en mossen gevonden. In '82 waren

dat er 373, maar de KNVV-ers hebben nog maanden voor de boeg. Er blijken veel nieuwe soorten bijgekomen, maar aan de andere kant zijn er ook nogal wat niet teruggevonden. Sonsbeek blijkt het rijkst aan variatie, dan komt Zypendaal en Gulden Bodem vertoont de minste diversiteit. In Sonsbeek werden de meeste soorten gevonden in de Zompweide (ook wel Natte Weide of Moerasweide genoemd) achter de Begijnemolen – mede dank zij het nieuwe maabeleid dat er sinds enkele jaren wordt gevoerd – en in het bronbosje tussen de Grote en de Kleine Waterval.

Het onderzoek naar paddenstoelen was eind oktober nog in volle gang. Aan libellen en juffers telt Nederland 71 soorten, in de Arnhemse parken werden er slechts 17 geteld. Maar wie kent de paardenbijter, de bruine glazenmaker of het lantaarntje, die zich langs en boven de Jansbeek ophouden? Tot nu werden er 24 soorten vlinders geteld. Onbetwist hoogtepunt is de Vlindertuin langs de Parkweg. Dank zij de specifieke bloemenpracht daar komen er het oranjetipje, het groot koolwitje en vooral het klein geaderd witje in grote aantallen voor. Ook de zeldzame koninginpage en het heideblauwtje vertonen zich hier. Verder werden snuitkevers – kleine kevers met een verlengde kop – geteld. In ons land zijn er liefst 460 soorten geregistreerd, langs de Jansbeek zijn er tot nu 24 soorten aangetroffen.

Zwarts is mossenexpert geworden door zelfstudie. Maar ervaring is ook van onschatbaar belang. "Hoe langer je hiermee bezig bent, hoe meer je ziet en hoe beter je weet waar je moet zoeken."

Rob van Otterloo

PAREN IN SONSBEEK, een foto-expositie

Op een zonnige zaterdag in juni heb ik als parkgids een enthousiaste groep fotografen van Urban Photo Collective Arnhem vergezeld op hun fotosafari door Sonsbeek en Zypendaal. Op mijn verzoek lieten zij zich inspireren door het thema "Paren in Sonsbeek". Tijdens de wandeling zagen ze allerlei paren, duo's, koppels, stellen en stelletjes. Ze zagen niet alleen mensen - sommige verliefd - maar ook bomen, zwanen, koeien, herten en zelfs prullenbakken in paren.

De foto-expositie met de uitdagende titel in het Bezoekerscentrum laat zien dat de inspirerende wandeling heeft opgeleverd. Bij de opening in oktober droeg Sonsbeekdichter Cees van der Pluijm een speciaal hiervoor geschreven gedicht voor dat ingelijst is opgenomen in de expositie, samen met oude bruidsfoto's en raak geschoten foto's van "Paren in Sonsbeek". Bijgaand een foto uit de expositie, genomen door Martijn Kriens. Gaat u zelf maar kijken, tot medio januari 2011.

Gerard Herbers

Mededelingen van de parkbeheerder

- Er staan weer cijfers op diverse bomen in het park. Deze bomen mankeren op het oog niets, maar er zal een nader onderzoek naar hun toestand plaatsvinden. Hopelijk zijn ze gezond genoeg zijn om nog een jaar te blijven staan en misschien wel veel langer.
- Ook staat er op een aantal bomen langs wegen en paden een duidelijke rode stip. Deze bomen zijn zó slecht of zwaar aangetast door zwaminfectie dat ze nog dit jaar worden omgezaagd.
- In Park Zypendaal zal het perceel 'donkere-bomen-bos' naast de volkstuinten, bestaande uit 60 jaar oude reuzenzilverspar, douglasspar en wat Oosterse spar, enigszins worden gedund zodat de grote naaldbomen beter uitkomen en groeikansen houden. Het bosperceel achter de sportvelden met 150 jaar oude grove dennen heeft een rijke ondergroei van eik, berk en beuk. De oude dennen worden hier en daar vrijgesteld van de ondergroei.
- In het kader van de vernieuwing van lanen in Sonsbeek zullen in het midden van de Cederlaan de resterende acht oude zware beuken, die door zwammen aangetast en aan het eind van hun levensduur zijn, worden omgezaagd en vervangen door jonge beuken.

Twee van de acht oude zware beuken aan de Cederlaan die moeten worden gekapt. Foto: Gerard Herbers.

- De Verdekte Weg, het pad dat van de Ronde Weide door het dal van het beuken-hallenbos naar de Koude Vijver loopt zal worden opgeknapt waarbij het asfalt wordt vervangen door leemgrind.
- Bij de Koude Vijver zal nieuw zand worden gestort op het hondenuitlaatstrandje.
- Op het Jansveld, het terrein tussen het Bezoekerscentrum en het Watermuseum, zijn 10.000 narcissen geplant en er is 80 kilo regenwormen uitgezet om de bodem te verbeteren en dus de afwatering. Op het Jansveld en in de Hertenkamp is 20 ton ruwe stalmest verspreid.
- De afgelopen maanden heeft de heuvel van de ijskelder z'n definitieve vorm gekregen. De grond moet nu een paar jaar inklinken om het geheel op een normale heuvel in het bos te laten lijken. Tussen de ijskelder en de Koude Vijver is een nieuw pad aangelegd, het Springerpad. Springer was de parkontwerper die eind 19e eeuw samen met zijn collega Poortman het ontwerp van Sonsbeek heeft bijgesteld.
- Bij de ijskelder en de vlindertuin zijn informatiebordjes geplaatst. En natuurlijk is de jaarlijkse bladcampagne gestart.

Jeroen Glissenaar

Stoeptegels los?

Ziet u een omgevallen boom, vernieling of een onderhoudsgebrek in de parken dan kunt u dat doorgeven via de gemeentelijke website www.arnhem.nl (> klacht > leefomgeving > meldingsformulier) of via het algemene telefoonnummer van de gemeente 0900-1809. Echt, het werkt, en u krijgt bericht terug.

Mijn plekje in het park

Arnhem is uniek door zijn parken die in iedere wijk te vinden zijn. Iedere Arnhemmer kan dan ook in alle seizoenen genieten van de natuur. Mijn favoriete park is de Gulden Bodem, niet groot maar erg gevarieerd met zeer oude en markante bomen en de grote weide met een kunstwerk van de IJslandse kunstenaar Sigurdur Gudmundsson (bijgaande foto, genomen door de auteur).

Wanneer je boven aan de grote weide op het bankje zit en dit beeld nader bekijkt dan dwalen als vanzelf de gedachten af naar het verleden. Voor 1954 was het park niet opengesteld voor publiek, er woonde een adellijke familie en bij veel Arnhemmers is het park nu nog bekend als het gravinnenbos. De echtgenoot was een gepensioneerde Duitse generaal. Nu was deze generaal nogal in zijn nopjes met de Duitse inval in 1940, maar in 1944 besepte hij dat het duizendjarige rijk nog even op zich liet wachten. Hij pleegde zelfmoord door een kogel door zijn hoofd te schieten.

Terug naar het heden en het kunstwerk van Gudmundsson die hier de tegenstelling tussen kunst en cultuur wil verbeelden. Voor mij is het duidelijk dat wanneer de geschiedenis de voorkeur van de generaal had gekozen dit abstracte beeld er nooit was gekomen. Kunst had er anders uitgezien om van cultuur maar te zwijgen.

Wiel Delnoije

Hebt u ook zo'n plekje in de parken? Stuur ons uw tekst van maximaal 220 woorden. De redactie kiest wat geplaatst wordt.

Colofon

Het Infobulletin is een uitgave van de Vrienden van Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem en van het Bezoekerscentrum Sonsbeek. Het bulletin verschijnt vier keer per jaar. Het wordt gratis toegestuurd aan de leden van de Vereniging Vrienden van Sonsbeek.
ISSN 1567-1054

Redactie:

Gerard Herbers
Rob van Otterloo
Luuk Broer (eindredacteur)

Vormgeving en druk:

Coers&Roest
ontwerpers bno | drukkers BV
Arnhem

Redactie-adres:

Bezoekerscentrum Sonsbeek,
Zypendaalseweg 24a,
6814 CL Arnhem
email: info@parksonsbeek.nl

Het Lentenummer van het Infobulletin verschijnt half maart. Uiterste datum inleveren kopij: 4 weken daarvoor. Vorige nummers vindt u op de website www.parksonsbeek.nl onder > Nieuws.

Reden retourzending:

Postcode:

Naam:

Het correcte adres is:

6814 CL Arnhem.

Mogelijk is de adressering niet juist. Wilt u in dat geval zo vriendelijk zijn om hieronder de juiste gegevens in te vullen en het blad 'retour afzender' of deze strook in een enveloppe terug te sturen naar: Vrienden van Sonsbeek, Zypendaalseweg 24a,

Retour afzender/adreswijziging

VERENIGING

TNT Post
Port betaald
Port Payé
Pays-Bas

Sonsbeek